نظریه مرجّح شامّه اطلاعاتی در منظومه فکری مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) با تکیه بر روش استنباطی ـ تطبیقی و نظریه مبنایی

احمد مزینانی[1]

چکیده

مهم‌ترین مسئله مطرح در مقاله حاضر خلع وجودی نظریه مرجّح و مورداتکا برای فهم و تحلیل شم اطلاعاتی در نهادهای اطلاعاتی ـ امنیتی در شرایط موجود و پیش رو با تکیه‌بر منابع معتبر بومی اسلامی است. برای یافتن پاسخ منطقی و علمی به مسئله مذکور هدف پژوهش حاضر بررسی ماهیت شمّ اطلاعاتی مورد انتظار مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) است. به این منظور پژوهشگر ضمن تبیین ماهیت شمّ اطلاعاتی، با تکیه‌بر روش «استنباطی ـ تطبیقی» مورد تأیید و تأکید مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) و استفاده از «نظریه مبنایی»، گزاره‌ها و مفاهیم محوری مرتبط با موضوع درمجموع «فرامین و تدابیر اطلاعاتی ـ امنیتی»، نظریه مطلوب مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) را استخراج نموده است. محقق با اتخاذ رویکرد استقرایی ابتدا ۲۸۱ گزاره‌ها به‌عنوان واحد ضبط شناسایی نموده و در ادامه از محتوای آن تعداد ۲۸۱ داده را انتخاب و ۵۸ مفهوم اولیه و ۲۸ مفهوم محوری استخراج کرده است. محقق سپس با ترکیب مفاهیم مشابه و کدگذاری باز آن‌ها درنهایت تعداد ۸ مضمون و با کدگذاری انتخابی مضامین، تعداد ۴ قضیه اولیه و سپس با

---

۱ . استادیار و عضو هیئت علمی دانشگاه امام حسین(ع).

تجمیع دوبه‌دو قضایای اولیه تعداد ۲ قضیه محوری شناسایی و کدگذاری محوری نموده است.

دستاورد نهایی روند شناسایی، تجمع، ترکیب و استنباطِ مفاهیم، مضامین، قضایا و ارجاع دائمی آن‌ها به داده‌های استخراج‌شده، ارائه «نظریه حدس اطلاعاتی» در منظومه فکری مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) است. این نظریه دارای اتقان نظری و فلسفی مبتنی بر رویکرد اسلامی و استحکام عینی مبتنی تجربه حکمرانی چهل‌ساله نظام اسلامی است و به دستاوردها اطلاعاتی ـ امنیتی منتهی و پیش‌ران‌های خاص را معین می‌کند؛ بنابراین «نظریه حدس اطلاعاتی»؛ با رویکرد هوشمندانه و مبتنی بر بالندگی و رویندگی، پشتیبانی‌کننده شمّ اطلاعاتی افسران و نهادهای اطلاعاتی ـ امنیتی در تراز گام دوم انقلاب است.

واژگان کلیدی: اطلاعات، امام خامنه‌ای، شامّه اطلاعاتی، حدس اطلاعاتی، نظریه مرجّح، منظومه فکری.

مقدمه

شامّه اطلاعاتی ازجمله مفاهیم کلیدی منطبق بر رویکردهای اطلاعاتی ـ امنیتی برای افسران اطلاعاتی در تمامی سازمان‌های اطلاعاتی دنیا است که دارنده آن را قادر می‌سازد با تکیه‌بر دانش نظری، تجربیات عملی، محسوسات دریافتی، محاسبات شناختی و یافته‌ای شهودی، در فرآیندهای منطقی با رویکردی خلاقانه و نوآورانه و به‌صورت فی‌البداهه در شرایط چالش‌برانگیز حدس آگاهانه و هوشمندانه و تخمین درستی ازآنچه در حال وقوع است ارائه نموده و بهترین تصمیم را درصحنه عمل بگیرد. اهمیت موضوع شمّ اطلاعاتی برای افسران اطلاعاتی وقتی مضاعف می‌شود که در دوره معاصر ایجاد و گسترش فضای‌های نوین در تبادل اطلاعات و تعامل ارتباطات باعث شده است که بسیاری از مرزهای حقیقی یا ساختگی پیرامون اطلاعات ارزشمند به‌راحتی درنوردیده شود و بهمنی از اطلاعات به‌صورت خواسته و یا ناخواسته در معرض قضاوت نخبگان و منظر نظارت عموم قرار گیرد. این درحالی است که به‌هیچ‌وجه از اهمیت اطلاعات ویژه و راهبردی و تحلیل‌گران به‌عنوان دارایی‌های کلیدی و کارکرد آن‌ها در اداره امور نهادها و حکمرانی در سطح ملی کاسته نشده است. سرعت و توسعه کمی و کیفی فناوری‌های نوین، دسترس‌پذیری اطلاعات را چنان تسهیل و تسریع نموده است که برخی از محققین از فضای نوین به وجود آمده با عنوان «عصر آکواریومی شدن» و غالب شدن «رویکردهای اندیشمندی و شبکه‌ای» بر زیست انسانی یاد کنند(نک؛ محسن زادگان و حسینی کرانی، ۱۳۹۰: ۱۵۰).

توسعه رویکرد مذکور که متأثر از نقش‌آفرینی بی‌بدیل فناوری اطلاعاتی ـ ارتباطی می‌باشد سبب شده است تا یافتن اطلاعات صحیح و مفید در میان انبوهی از داده‌های درست و غلط و فریب‌کارانه و انحراف آمیز، کاری سخت و تا حد قابل‌ملاحظه‌ای ناممکن شود. بااین‌وجود به‌رغم خدمت فراگیر، هدفمند و کارآیی گسترده فناوری‌های نوین در تجمیع داده‌ها و تمرکزگرایی در صیانت از آن‌ها، همچنان چالش اثربخشی اطلاعات ویژه به قوت خود باقی است. در چنین شرایطی نقش شامّه اطلاعاتی افسران و تحلیل گران اطلاعاتی به‌عنوان مهم‌ترین تصمیم‌ساز در سازمان نهادهای اطلاعاتی ـ امنیتی، برای

تشخیص و تفکیک و تعلیل سره از ناسره و اطلاعات حقیقی از اطلاعات فریب بسیار تعیین‌کننده و درعین‌حال حساس شده است.

درمجموع تداوم عقب‌ماندگی دانشی «اطلاعاتی ـ امنیتی» به دلایل همچون: بی‌توجهی به بنیان‌های نظری و فلسفی اطلاعات و افسران اطلاعاتی، ثبات نظری و کارکردی سازمان‌های اطلاعاتی ـ امنیتی به‌رغم سیال و تنوع و تکثر فرصت‌ها و تهدیدات و ضعف نظریه‌پردازی اطلاعاتی ـ امنیتی بومی ـ اسلامی در عرصه‌های مأموریت افسران و نهادها اطلاعاتی ـ امنیتی، باعث ضعف بینش اطلاعاتی ـ امنیتی در میان سرمایه انسانی نهادهای اطلاعاتی ـ امنیتی شده است. باوجود بخش مهمی از نارسایی‌های عملکردی افسران اطلاعاتی و به‌تبع آن نهادهای اطلاعاتی ـ امنیتی وجود خلأ برخورداری از نظریه‌های بنیادین است که از یک‌سو بر مستندات برآمده از منابع بومی ـ اسلامی و برهان‌های مؤید به تأیید عقل تکیه داشته باشد و از سوی دیگر برآمده از تجربه عینی و میدانی صاحبان خرد و اندیشه باشد.

مقاله حاضر با تکیه روش «استنباطی ـ تطبیقی» و نظریه مبنایی، در پی کاوشی روشمند در منظومه فکری مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) است تا از طریق شناسایی داده‌های تخصصی موجود در ادبیات ایشان، به‌عنوان مصداق بارز مسلط بر منابع بومی ـ اسلامی و صاحب چهار دهه تجربه حکمرانی در نظام اسلامی، نظریه مرجّح شامّه اطلاعاتی معظم له برای افسران اطلاعاتی شاغل در نهادهای اطلاعاتی ـ امنیتی را استخراج و ارائه نماید.

۱.بیان مسئله

افسران و تحلیل‌گران اطلاعاتی ـ امنیتی ازجمله موضوعاتی هستند که در ابتدایی‌ترین برخورد انسان با آن، ذهن را متوجه وجود یک ارکان مهم در حکمرانی اطلاعاتی ـ امنیتی محسوب می‌شوند. به‌گونه‌ای که حاکمیت‌ها از آن‌ها انتظار دارد مبتنی بر شامّه اطلاعاتی ویژه خود یافته‌های کارشناسی و دیدگاه‌های آگاهانه و معتبر را در زمان و شرایط مناسب و باهدف صیانت از دارایی‌های ملی ارائه نمایند. امّا به‌رغم اهمیت وجودی این موضوع در نهادها یا سازمان‌ها، موضوع شامّه اطلاعاتی همچنان از خلع وجودی یک نظریه متقن بومی ـ اسلامی که بتواند علاوه بر توجه به کارکردهای افسران اطلاعاتی، کارآمدی و اثربخشی

نهادهای اطلاعاتی ـ امنیتی در اجرای مأموریت‌های تخصصی را تا حد قابل‌اطمینانی تضمین نماید، در رنج هستند.

نظریه‌پردازی بومی اطلاعاتی ـ امنیتی وقتی دارای اهمیت مضاعف می‌شود که بتواند علاوه بر انسجام و منطق علمی، استحکام نقلی برآمده از منابع و مستندات بومی ـ اسلامی و تجربه عملی حکمرانی را با خود داشته باشد. در چنین فضای است که مبانی هستی‌شناسی و کارکرد افسران و نهادها اطلاعاتی ـ امنیتی بر بنیان‌های مستحکم شرعی، عقلی و تجربی قرار می‌گیرند؛ بنابراین کشف و استخراج نظریه بومی ـ اسلامی مطلوب برآمده از اسناد و مراجع بالادستی مقدمه توانمندسازی دانایی محور سرمایه‌های انسانی و کارآمدی نهادهای حاکمیتی و یکی از مهم‌ترین راه‌کار ایجاد تحول در مأموریت‌های ایجابی و سلبی نوین افسران و نهادهای اطلاعاتی ـ امنیتی در جامعه اسلامی محسوب می‌شود؛ بنابراین تحقیق موجود که به دنبال اکتشاف نظریه بومی ـ اسلامی است در صورتی می‌تواند برای جامعه اطلاعاتی ـ امنیتی به‌ویژه در آینده مفید باشد که:

نخست. انطباق نظری و شکلی با دال مرکزی برآمده از منظومه فکری معماران انقلاب اسلامی مبتنی بر: «حیات طیّبه اطلاعاتی ـ امنیتی»، «تربیت انسان صالح بالنده و رونده»، «جامعه‌ی پویا و ذی‌حیات» و «ساختار انقلابی و ذی‌حیات» و «تمدن نوین اسلامی مندرج در بیانیه گام دوم انقلاب» داشته باشد؛

دوم اینکه نقطه اتکای مناسبی برای آغاز طرح موضوعات مشابه در «کرسی‌های نظریه‌پردازی و در حوزه علوم انسانی» مورد مطالبه مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) و در جهت ایجاد نهضت بومی ـ اسلامی منتهی به خلق نظریه‌های نو برخاسته از متن و محتوای معتبر و مؤید، باشد؛

سوم اینکه با مراجعه مستقیم یا غیرمستقیم به محتوای بومی ـ اسلامی ازجمله سخنان مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) به‌عنوان یک منبع معتبر در نظام اسلامی، نیازهای سرمایه انسانی، نهادها و سازمان‌های نظام را شناسایی نماید؛

چهارم اینکه بستر لازم برای نوآوری و خلاقیّت در مواجهه کارآمد و اثربخش با پدیده‌ها اطلاعاتی و چالش‌های امنیتی نوین و بازپدید و نوپدید را فراهم نماید.

به همین سبب پژوهش حاضر دربی مراجعه به متن سخنان مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) برای درک مفاهیم موردنظر در حوزه شمّ اطلاعاتی است؛ بنابراین در این پژوهش تلاش خواهیم کرد که با تکیه‌بر روش‌شناسی مورد تأکید مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) در یک فرآیند «استنباطی ـ تطبیقی» و با استفاده از «نظریه مبنایی» ـ به‌عنوان یک متدولوژی علمی در تولید و ارائه نظریه، داده‌ها و مفاهیم ـ موجود در تدابیر و فرامین موضوعی مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) را مورد بازخوانی قرار داده و ضمن داده‌کاوی، مفهوم‌سازی، مضمون‌یابی و قضیه نگاری درنهایت به نظریه مرجّح شمّ اطلاعاتی دست‌یابیم؛ بنابراین مسئله اصلی این پژوهش خلأ وجودی نظریه شمّ اطلاعاتی مورداتکا برای افسران و نهادهای اطلاعاتی ـ امنیتی در شرایط موجود و پیش رو در گام دوم انقلاب است.

۲.روش تحقیق

مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) در توصیه و توصیف روشی «استنباطی ـ تطبیقی» با رویکرد اجتهادی، برای فهم تفکر امام خمینی (ره) فرمودند: «نظرات امام یک مجموعه است و خوشبختانه بیانات امام ثبت‌شده است و همین است که هست. مثل همه‌ی متونی که از آن‌ها می‌شود تفکر گوینده را استنباط کرد؛ منتها با شیوه درست استنباط. شیوه‌ی درست استنباط این است که؛ همه حرف‌ها را ببینید، آن‌ها را کنار هم قرار بدهند؛ توی آن‌ها عام هست، خاص هست، مطلق هست، مقید هست. حرف‌ها را باید با همدیگر سنجید، تطبیق کرد؛ مجموع این حرف‌ها، نظر امام است. البته کار خیلی ساده‌ای نیست، امّا روشن است که باید چه‌کار کنیم؛ یک کار اجتهادی است؛ اجتهادی است که از عهده‌ی شما جوان‌ها برمی‌آید. بنشینند واقعاً گروه‌های کاری در زمینه‌های مختلف، نظر امام را استنباط کنند، از گفته‌های امام به دست بیاورند»(امام خامنه‌ای، بیانات:۱۳۸۷/۷/۷).

در میان روش‌های تحقیق کیفی تجربه‌شده در دنیا، تکنیک‌های تحلیلی وجود دارد که می‌توانند به پژوهشگران برای تولید محتوای موردنظر درروش «استنباطی ـ تطبیقی» مورد توصیه مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) را تکمیل نماید. «نظریه مبنایی» یا «نظریه زمینه‌ای»

یا «گراندد تئوری»[۱]یکی از این تکنیک‌ها است که زمینه استخراج محورهای کلیدی دیدگاه و کانون‌های نظری مباحث اندیشمندان، خبرگان و نخبگان جوامع را میسر و یا فرصت کشف نظام فکری و نظری آنان را تسهیل می‌نماید(مزینانی و همکاران،۱۳۹۸:۴). در تکنیک «نظریه مبنایی یا زمینه‌ای» محقق به دنبال دستیابی به سطحی بالاتر از توصیف، برای تولید یا کشف نظریه محوری (ایمان،۱۳۸۸:۷۰) و یا احصاء کانون‌های معنایی یا مبنایی یک متن است. این نظریه به‌عنوان یک نشان‌گر به دنبال آن است که یافته‌های خود را بر «زمینه‌ای مستند از داده‌های واقعی» بنا نماید؛ بنابراین نظریه مبنایی یک تکنیک تحقیقی کیفی، استقرایی و تفسیری و معتبر برای تبیین داده‌ها و مفاهیم تا دستیابی به محتوای اصلی و ریشه‌های یک متن است(منصوریان،۱۳۸۶:۵).

تحقیق حاضر با ابتناء بر روش «استنباطی ـ تطبیقی» و با استفاده از تکنیک «نظریه مبنایی» در پی آن است تا بامطالعه مجموعه تدابیر، فرامین و توصیه‌های مضبوط در «مجموعه فرامین و تدابیر اطلاعاتی ـ امنیتی» نظریه مرجّح مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) در حوزه شمّ اطلاعاتی را از منظومه فکری و معرفتی ایشان استخراج نماید. محقق در این تحقیق برای دستیابی به داده‌های موردنیاز در نظریه مبنایی، از روش اسنادی و تکنیک فیش‌برداری از متن بیانات و تقریرات مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) موجود در منبع موردنظر، استفاده نموده است. بر همین اساس پژوهشگر پس از اشباع در یافته‌های مقدماتی، با تکیه‌بر روش استقراء داده‌های کیفی جمع‌آوری‌شده را با استفاده از نظریه مبنایی، تبیین و تفسیر نموده و درنهایت از قرار دادن آن‌ها در کنار هم نظریه مرجّح شمّ اطلاعاتی استخراج‌شده است.

---

۱. Grounded Theory.

الف) مفهوم شناسی و ابتناء نظری

۱. ماهیت شناسی شمّ اطلاعاتی و مفاهیم مشابه

۱-۱. حس اطلاعاتی: ازنظر لغوی حس دریافت، دریافتن، تأثیر، آگاه شدن دستگاه حسی؛ حس‌هایی نظیر بینایی، شنوایی، لامسه، چشایی و بویایی را تشخیص می‌دهد. به‌طور خلاصه احساس از طریق دستگاه حسی از دنیای فیزیکی به ناحیه ذهنی مغز منتقل می‌شود. از منظر روانشناسی حس گنجایش فیزیولوژیک یک موجود زنده برای ادراک است. (لغتنامه‌های فارسی) بااین‌وجود حس یکی از ابزارهای شناخت برای انسان است که از طریق حواس پنج‌گانه بینایی، شنوایی، بویایی، چشایی و بساوایی کسب می‌شود و آگاهی یافتن از جهان پیرامونی محصول حواس است. در معارف دینی، حس (به‌عنوان ابزاری غیرمستقل) و قلب و عقل ابزار معرفت دینی شمرده می‌شوند. (مطهری،۱۳۷۴:۳۷۵) بااین‌وجود منظور از حس اطلاعاتی استفاده از ظرفیت‌های حواس پنج‌گانه برای دریافت شواهد و قرائن موجود است که با تکیه‌بر وجه وراثتی، تجربه اندوخته شده در شاکله وجودی انسان و باهدف کسب منفعت در زیست فردی و اجتماعی مورد بهره‌برداری قرار می‌گیرد.

۱-۲. شمّ اطلاعاتی: واژه شمّ و شامّه در معنای لغوی به بوییدن، توانمندی بویایی، توانایی تشخیص و به ادراک رایحه‌های متفاوت از یکدیگر گفته می‌شود که به‌عنوان یکی از حواس پنج‌گانه وظیفه درک بوها از و تشخیص تفاوت آن‌ها از یکدیگر را دارد(نک؛ لغتنامه‌های فارسی). شمّ بامعنای حداقلی آن بیشترین کارکرد را در حیوانات است که برای تشخیص نیازهای غریزی مانند غذا یابی، جفت‌یابی و حفظ حیات از طریق تفکیک بوی دوست از دشمن، استفاده می‌کنند. از منظر معرفت‌شناسی شمّ یعنی ادراک وجود و تشخیص یک واقعیت است؛ بنابراین شمّ در معنی اصطلاحی آن به توانمندی ادراکی و بینش تیزبینانه در تفکیک سره از ناسره گفته می‌شود. بااین‌وجود شامّه در حیوان علت تضمین بقاء و تداوم نسل است. ولی در انسان برخورداری از شمّ خود معلول یا روبنا برای یک علت بنیادین یعنی قوه‌ای ویژه برای ادراک و فهم پدیده‌های هستی، اجزاء پدیده‌ها و روابط این اجزاء با یگدیگراست. بااین‌وجود درصورتی‌که شامّه انسان ـ به‌عنوان معلول یک

علت ـ قوی‌تر باشد، از عقل منضبط و محاسبه گرانه‌تر و کمال‌یافته‌تری برخوردار خواهد بود.

منظور از شمّ خوب در محاوره عمومی به برخورداری انسان از عقل محاسبه‌گرانه و هوشمندانه برای فهم پدیده‌ها و توانایی جستجوی راهکارهای برون‌رفت از چالش‌های مبهم، غیر شفاف و پیچیده اطلاق می‌شود. در فضای زیست اجتماعی، معمولاً زمانی شم خوب کارکرد مناسب و مفید پیدا می‌کند که سایر روش‌های مرسوم و مقبول نتواند راه‌کار برون‌رفت از چالش‌ها و حل مسائل را ارائه نماید. به همین سبب در نظریه‌های فلسفی «شمّ خوب» به‌عنوان معیاری متفاوت برای نظام‌مند کردن تصمیم‌گیری دانشمندان در قبال نظریات علمی به کار گرفته می‌شود و فرض بر این است که در برخی (شاید بیشتر) مسائل علمی، قواعد منطقی توانایی تصمیم‌گیری بین نظریات رقیب را ندارند. فرد برخوردار از شمّ خوب دارای صفاتی چون؛ «بی‌طرفی»، «وفاداری»، «درستکاری»، «پیرو اصول بودن» و «جدایی از تمام علایق و احساسات» است و به همین سبب توانایی رفع موانع تصمیم درست را پیدا می‌کند(نک؛ صدر فراتی و محمدی،۱۳۹۹: ۱۳۱-۱۳۰).

درمجموع شامّه در ساحت حیات مرسوم انسانی نوعی ظنّ خرق عادت است که انسان می‌تواند از طریق تعلیم آن را تحصیل نماید و حامل آن را قادر می‌کند که به‌رغم قرارگرفته در میان مجموعه‌ای از داده‌ها و اطلاعات درست و غلط و قابل‌ادراک با حواس پنج‌گانه، در یک فرآیند عقلانی و هیجانی و در زیست اجتماعی را محاسبات نموده به‌صورت ظنّی به دستاوردهای مطابق با مصالح خود دست یابد. انسان برخوردار از شمّ سالم با بهره‌گیری از ظرفیت خلقت می‌تواند از لایه‌های فهم ظواهر و غرایز طبیعتی به‌سوی برخی از حقایق حرکت نماید و امکان آن را می‌یابد تا به‌مراتب بالاتر و ولاتر شناخت دست یابد. کشف کردن در این منظر یعنی یافتن آنچه با سایر ابزارهای تشخیص دریافت نمی‌شود؛ بنابراین شامّه ارتباط مستقیم با شأنیت عقلانی و فراطبیعی و شاکله محاسباتی انسان دارد زیرا شامّه در مرتبه عقلی آن کاشف واقع و پرده‌برداری از حقایق است. بااین‌وجود انسان با برخورداری از این توانمندی امکان حدس عقلانی مبتنی بر ذات خلقت را می‌یابد و زمینه به کمال رساندن خود و همراهان را تسهیل می‌کند. چنانکه مولانا در فیه ما فیه در تعبیری

لطیف به این مهم می‌پردازد که: بعضی باشند که سلام ایشان بوی عود می‌دهد و به بعضی باشند که سلام ایشان بوی دود می‌دهد و این را کسی درمی‌یابد که شامّه‌ای داشته باشد.

۱-۳. حدس اطلاعاتی: از منظر فلسفه و منطق نزدیک‌ترین و درعین‌حال کامل‌ترین واژه به شمّ واژه «حدس» است. حدس در لغت به معنای سرعت، سیر و به تعبیر بهتر آن «سرعت انتقال» است (تهاونوی،۱۹۹۶:۶۲۶). امّا حدس در عرف به معنی گمانه و تخمین آمده است. (لغتنامه‌های فارسی) حدس دارای مرز افتراق با سایر مفاهیم مشابه ازجمله تجربه است. درحالی‌که در تجربه؛ سبب کار معلوم ولی ماهیت کار مجهول است در حدس هم سبب و هم ماهیت کار معلوم است. (حلّی،۱۳۶۳:۲۰۱) ارسطو حدس را «ذکاوت» تعریف کرده است؛ که محصول توانمندی فرد در دستیابی به نتیجه بدون توجه به مقدمات است(نک؛ ارسطو،۱۹۸۰:۴۲۷-۴۲۶) .ابن‌سینا ضمن قرار دادن «حدس در مرتبه عقل قدسی» (ابن‌سینا،۱۳۷۹:۳۳۹) معتقد است «حدس سرعت انتقال از معلوم به مجهول است». (ابن‌سینا، ۱۳۸۴:۱۶۹) بنابراین حدس نوعی انتقال سریع از معلوم (مبادی) به مطلوب و به دست آوردن مجهول است به‌گونه‌ای که در آن، سیر معمول منطقی استنتاج طی نشده باشد. (سید مظهری،۱۳۹۰:۵) ازنظر ابن‌سینا حدس از مبادی تعلیم است و همه امور معقول به حدس‌ها منتهی می‌شود که صاحبان قوّه حدس آن‌ها را استنباط کرده و سپس به متعلمان منتقل می‌کنند (نک؛ ابن‌سینا،۱۴۰۴:۲۲۰-۲۱۹).

درمجموع حدس؛ نوعی ذکاوت است که شخص در زیست مؤمنانه و حکیمانه و مبتنی بر شاکله هویت انسانی ـ الهی می‌تواند عقل قدسی ـ شهودی خود را فعال نماید تا مجهولات را بدون طی کردن فرآیندهای فکری معمول تحصیل‌کرده و با سرعت استنباط و استنتاج نماید.

حس اطلاعاتی	شمّ اطلاعاتی	حدس اطلاعاتی
بویایی	شناختی	کشفی
وراثتی	تحصیلی	ذکاوتی
تجربی	تعلیمی	تربیتی
وهمی	ظنّی	استنباطی
طبیعی	اعتباری	حقیقی
خواستنی	بافتی	یافتی
غریزی	هیجانی	هوشمندی
احساسی	عقلانی	شهودی (عقل قدسی)
شاکله وجودی	شاکله محاسباتی	شاکله هویتی
زیست فردی	زیست اجتماعی	زیست مومنانه
منفعت بنیاد	مصلحت اندیش	حکمت نهاد
حیات طبیعی	حیات مرسوم	حیات معقول

جدول شماره ۱: مقایسه حس اطلاعاتی، شمّ اطلاعاتی و حدس اطلاعاتی

۲. مبانی نظری

نظام‌های سیاسی به‌عنوان مهم‌ترین دستاورد آموزه‌های نظری، ساختارهای عینی و سازه‌های ارتباطی میان اجزاء مکاتب هستند. در این میان الگوهای برآمده از سیاق گفتاری و سیره رفتاری رهبرانِ صاحب اندیشه منضبط و سلوک منظم، ازجمله مهم‌ترین شواهد و قرائن تعیین‌کننده ماهیت شکل و محتوای نظام‌های سیاسی و فرهنگی محسوب می‌شود. به تعبیر دیگر بررسی نظری دیدگاه‌ها و تعیّن بخشی به مدل رفتاری رهبران جامعه، یکی از مهم‌ترین راه‌های شناخت علت صوری، علت فاعلی و علت غایی ساختار یک نظام است. در اندیشه اسلامی به دلیل شأن انتصابی امام امت در هدایت جامعه اسلامی و باوجود عنصر ولایت و امامت در رهبران جامعه، این سلوک ماهیت معنوی و معنای عمیق‌تری پیدا می‌کند.

اگر نظام را مجموعه‌ای از اجزاء، ارتباط و هم آهنگی بین اجزاء و هدفمند بدانیم (نک؛ فون برتالانفی،۷۷:۱۳۷۴) و تفکر را به‌طور مشابه، یک نظام در نظر بگیریم که دائماً در یک‌روند توسعه، تغییر، تکامل و تغییرات ساختاری و غیره درگیر است (Bohm,1992:19).

بنابراین منظومه فکری عبارت از مجموعه نظام‌مند و متشکل از اجزاء و عناصر مرتبط و هدفمند با محوریت هسته مرکزی در عرصه نظام بینشی و ارزشی و کنشی است. (خسروپناه،۱۳۹۶:۴۴) بر این اساس، نظریه برآمده از منظومه فکری می‌تواند؛ کلیت نظام‌مند از اجزاء و مجموعه‌ای هماهنگ و منسجم از ارکان و اهداف را در بر بگیرد که حول مبانی نظری و اندیشه‌ای، سازه‌های ارزشی ـ هنجاری و جلوه‌های رفتاری یک انسان فرهیخته شکل یافته و قابل رصد، تبیین و تفسیر است؛ بنابراین منظومه فکری یک فرد در برگیرنده مجموعه هماهنگ از نظام‌های بینش، ارزشی و کنشی او است.

مجموعه آموزه‌های اسلام، نظام‌مند و باهم مرتبط هستند و می‌توان این مجموعه را در چارچوب نظریه نظام‌ها موردمطالعه قرارداد. ولایت‌فقیه که مسئولیت رهبری انقلاب اسلامی، نظام اسلامی و جامعه ایران را به عهده دارد، با بهره‌گیری از آموزه‌های نظام‌مند اسلام، مباحث خود را منظومه‌وار و ناظر به نیازهای ثابت و متغیر انسانی عرضه کرده و می‌کنند.(همان:۴۳)

در میان شخصیت‌های مطرح در انقلاب اسلامی و تشکیل نظام اسلامی، دیدگاه نظری و رویکرد عملی امام خمینی (ره)، مقام معظم رهبری آیت‌الله خامنه‌ای (حفظه الله) و استاد شهید مرتضی مطهری (ره) محوری‌ترین معماران انقلاب و نظام اسلامی هستند که ادبیات نظری و سلوک عملی آنان در طول بیش از نیم‌قرن مبارزه فکری و مجاهده عملی در فضای پیش از انقلاب، حین انقلاب و تجربه حکمرانی پس از انقلاب و تشکیل حکومت اسلامی، نشان‌دهنده آن است که این معماران انقلاب، در اندیشه خود به سامانه‌مندی و نظام‌مندی ارگانیکی و دستگاه‌وارگی سازه‌های فرهنگی و تربیتی و ساختارهای اجتماعی، سیاسی و امنیتی آن اعتقادی راسخ دارند. به‌گونه‌ای که منظومه‌های فکری آنان نشان می‌دهد، به‌رغم نظام وارگی مجموعه عناصر اصلی و فرعی سازنده اندیشه‌ای، تحقق یک هدف راهبردی ویژه در جامعه اسلامی را بر سایر اهداف مقدم می‌شمارند که از طریق عمل صحیح به وظایف مرتبط با انسان، نهادهای اجتماعی و ساختار حاکمیتی به کمال خود نزدیک خواهد شد.

در این میان شخصیت‌های مطرح حضرت امام خمینی (ره) مهم‌ترین وظیفه رهبران جامعه اسلامی و حکومت اسلامی را «تربیت انسان صالح» در جامعه توحیدی می‌داند؛ که

در صورت تحقق آن جامعه و ساختارها و نهادهای مرتبط با آن اصلاح خواهند شد؛ بنابراین «انسان‌سازی» دال مرکزی منظومه فکری و فتح الفتوح امام خمینی (ره) در مسیر تحقق اهداف اسلام و نظام اسلامی است که از طریق تمرکز بر تقویت وجهه معرفتی از یک‌سو و تهذیب وجه اخلاقی آحاد جامعه اسلامی میسر می‌شود(نک؛ بیانات مقام معظم رهبری:۱۳۶۹/۱۰/۱).

علامه شهید مرتضی مطهری (ره) یکی دیگر از مهم‌ترین نظریه‌پردازان اسلامی معاصر است که نظریات علمی و تحلیلی او زیرساخت نظری سایر اندیشمندان ایرانی ـ اسلامی در طول مبارزات قبل از انقلاب و مبنای رفتاری فرهیختگان و مسئولین نظام اسلامی در دوره پس از انقلاب اسلامی شد. یکی از مهم‌ترین نظریه مطرح‌شده توسط شهید مطهری در خصوص ماهیت حیاتی جامعه و تأثیر آن در تحولات اجتماعی و سیاسی است. در این نظریه استاد مطهری، جامعه را یکی از عناصر ذی‌حیات و ذی‌شعور می‌داند که منشأ تحولات اجتماعی مهمی در زیست انسانی است. استاد مطهری برآن بود که جامعه خود به‌تنهایی و مستقل از سایر عناصر ذی‌شعور و ذی‌حیات است و به‌عنوان یک کنشگر مهم، از علل و عوامل مؤثر در فرآیند بروز و ظهور تحولات حیات اجتماعی است. (نک؛ مطهری،۱۳۷۴:۳۳۹-۳۳۵) بنابراین در منظومه فکری شهید مطهری (ره) بر «جامعه‌ی پویا و ذی‌حیات» تأکید می‌شود و تحول سازنده و مفید در حیات بشر نیازمندِ جامعه سازی توحیدی و انسانی است. بااین‌وجود «جامعه سازی» دال مرکزی اندیشه شهید مطهری و مهم‌ترین علت‌العلل تحول انسانی و اجتماعی است.

صبغه مبارزاتی، دیدگاه‌های نظری و رویکرد عملی مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) به‌عنوان یکی از مهم‌ترین رهبران انقلاب اسلامی در دوره تکوین و پیروزی و مسئولیت‌های فرهنگی، اجتماعی و سیاسی ایشان در طول چهار دهه پس از انقلاب اسلامی، یکی از مهم‌ترین کانون‌های فهم نظری و ادراک رویکرد عملی انقلاب اسلامی و نظام اسلامی محسوب می‌شود. به‌گونه‌ای که امروزه علاوه بر نخبگان و فرهیختگان داخلی بسیاری از اندیشمندان خارجی فارغ از دیدگاه دوستانه و یا خصمانه خود، در مواجه با اندیشه و رفتار ایشان، بر استحکام گفتمان نظری و حجیّت رفتار عملی ایشان در مواجهه با مسائل فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و امنیتی داخلی، منطقه‌ای و جهانی تأکیددارند. شاید

یکی از مهم‌ترین عناصر مغفول در منظومه فکری ـ گفتمانی و سیره عملی ایشان در دوره حیات سیاسی و در رأس نظام اسلامی، تأکید ایشان بر ایجاد و تقویت سازه‌ها و ساختارهای فرهنگی، اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و امنیتیِ پویا، خودشکوفا و خودترمیم‌گر در نظام اسلامی است. بااین‌وجود می‌توان گفت که؛ از منظر معظم له برای ایجاد تحول سازنده و مفید در زیست مادی و معنوی انسان و جامعه اسلامی نیازمند برخورداری از «ساختار انقلابی و ذی‌حیات» هستم. بااین‌وجود در منظومه فکری مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) «نظام سازی» دال مرکزی و علت‌العلل تحول در انسان، جامعه و تاریخ است. (نک؛ بیانات مقام معظم رهبری:۱۳۹۶/۱۱/۲۹) بااین‌وجود منظومه فکری معماران و رهبران اصلی انقلاب اسلامی و نظام اسلامی در جدول شماره ـ ۲ به شرح زیر ارائه‌شده است:

جدول شماره ـ ۲: دال مرکزی تحول در منظومه فکری معماران انقلاب اسلامی

نظریه / صاحب نظر	ساحت	دیدگاه نظری	دال مرکزی
حضرت امام خمینی	انسانی	«تربیت انسان صالح»	«انسان سازی»
علامه شهید مرتضی مطهری	اجتماعی	«جامعه پویا و ذی حیات»	«جامعه سازی»
مقام معظم رهبری	ساختاری	«ساختار انقلابی و ذی حیات»	«نظام سازی»

درمجموع ضمن تأکید بر هم‌افزا بودن سه دیدگاه مذکور در روند تحول جامعه اسلامی، مبتنی بر دیدگاه نظری حضرت امام خمینی (ره) مبتنی بر «تربیت انسان صالح»، علامه شهید مطهری مبتنی بر «جامعه پویا و ذی‌حیات» و مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) مبتنی بر «ساختار انقلابی و ذی‌حیات»، می‌توان گفت که نظریه مرجّح مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) که نقطه کمال سه دیدگاه است ـ ازجمله در حوزه شمّ اطلاعاتی در بین افسران و نهادهای اطلاعاتی ـ امنیتی ـ بایستی دربرگیرنده روند «انسان‌سازی»، «جامعه سازی» و «نظام سازی» باشد. به تعبیر دیگر نظام اسلامی نیازمند عناصر اطلاعاتی و نهادهای اطلاعاتی ـ امنیتی در تراز مورد انتظار در بیانیه گام دوم انقلاب است که در یک فرآیند تربیتی دارای ویژگی «انسان صالح، جامعه و ساختار اصلح» باشند. بر این اساس

تولید هرگونه نظریه‌ای (به‌ویژه مبتنی بر منظومه فکری ولایت و امامت) می‌بایستی امکان پشتیبانی از مطالبات مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) در بیانیه گام دوم انقلاب اعم از نظریه «نظام انقلابی» و شکل‌گیری «تمدن نوین اسلامی و آمادگی برای طلوع ولایت عظمی» (نک؛ مزینانی و همکاران؛۱۳۹۸:۱۷) در سه سطح «خودسازی، جامعه پردازی و تمدن سازی» (همان:۱۸) را داشته باشد.

ب) نظریه مرجّح

در خصوص «نظریه»[۱] تعاریف زیادی ارائه‌شده است. ازنظر مفهومی نظریه در کنار تعابیر عقیده، حدس رأی، فکر، تئوری و قضیه‌ای که برای اثبات صحت آن محتاج به برهان و دلیل بکار رفته است (لغتنامه دهخدا، معین و عمید). در اصطلاح نظریه به مجموعه نظام‌مند از اندیشه‌ها و طرح‌هایی که برای بیان مفهومی علمی یا فلسفی یا اجتماعی ارائه شود. (فرهنگستان زبان) و ازنظر کرلینجر (۱۹۷۳) نظریه مجموعه‌ای از سازه‌ها (مفاهیم) تعریف‌ها (مفروضات) و گزاره‌های (تعمیم‌های) به هم مرتبط که از طریق مشخص کردن روابط میان متغیرها، نگرش منظمی از پدیده‌ها عرضه می‌کند، با این هدف که آن پدیده‌ها را تبیین و پیش‌بینی نماید. (تورانی و محمدی،۱۳۸۹:۱۶) درمجموع نظریه امکان شناخت، تبیین، تفسیر و پیش‌بینی پدیده‌ها را فراهم می‌کند. به همین جهت، از نظریه می‌توان در عرصه‌های گوناگون علمی کارکردهای متنوع و متکثری انتظار داشت. این کارکردها با توجه به رویکرد محققان (جامعه‌شناختی، روان‌شناختی، مدریت، فلسفه و...) دارای جهت‌گیری‌ها و کارکردهای گوناگون می‌باشد. وان دیلن (۱۹۷۹) و لانبرنگ و اورنتاین (۱۹۹۶) در یک نگاه نسبتاً جامع به نسبت سایر محققین به شش کارکرد نظریه‌ها اشاره کردند؛ که عبارت است از: شناسایی پدیده‌های موردمطالعه، طبقه‌بندی پدیده‌ها، سازه پردازی، تلخیص پدیده‌ها، پیش‌بینی پدیده‌ها و آشکارسازی پژوهش موردنیاز.(sid.ir) بنابراین مهم‌ترین کارکردهای نظریه شامل معنادار کردن و قابل‌فهم کردن علم، انسجام و هم‌افزایی اجزاء علم، الگوی روشمند و منظومه نظام‌مند برای اجماع سازی در علوم، ارائه تصویر روشن و شفاف از علوم، فرضیه‌سازی برای دسته‌بندی مسائل و حل مشکلات، بازتولید و پیشرفت علم و توانایی پیش‌بینی، تجمیع و تمرکز دانش در ذیل مفاهیم معتبر و منسجم است که شناخت کانونی‌ترین معنا مورد انتظار از مجموعه داده‌ها و مفاهیم، پیش‌بینی پدیده‌ها و جهت دهندگی کنش‌های علمی، شناسایی مسائل و مشکلات و ارائه راحل حل‌های برون‌رفت از مسائل و مشکلات و... حداقل انتظار از نظریه‌های علمی است.

۱.theory, théorie.

تعاریف و کارکرده‌های نظریه نشان‌دهنده آن است که تحلیل رویدادها و تبیین مشکلات متعدد و داشتن یک مبنا یا چارچوب فکری برای مشکل‌گشایی و تصمیم‌گیری با اتکا بر نظریه امکان‌پذیر است. چراکه با تکیه‌بر تعاریف ارائه‌شده از نظریه و منظومه فکری می‌توان گفت که نظریه‌سازی معلول وجود منظومه فکری در انسان برخوردار از منطق علمی دارای پویایی اندیشه و رفتار باثبات و مستحکم برآمده از تجربه است.

نگارنده در این تحقیق برای دستیابی به نظریه مرجّح یا دال مرکزی منظومه فکری مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) در موضوع «شامه اطلاعاتی»، با اتکا بر روش «استنباطی ـ تطبیقی» مجموعه‌ای از گزاره‌ها و یا تعابیر موجود در بیانات و تدابیر که درمجموع «مجموعه فرامین موجود» را شناسایی و استخراج کرده، سپس یافته‌های تحقیق با استفاده از «نظریه مبنایی» یا «تئوری داده بنیاد» سازماندهی و ساماندهی نموده است. درنهایت از منظر نگارنده؛ نظریه مرجّح مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) «نظریه حدس اطلاعاتی» است.

بر مبنای نظریه مذکور بالندگی و رویندگی اطلاعاتی مبتنی بر منظومه فکری دیدگاه مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) که علاوه بر عرصه فردی، قابل تسری به عرصه‌های بالادستی حیات اجتماعی، یعنی جامعه و ساختار و نظام حاکمیتی می‌باشد؛ بنابراین این نظریه توانایی پوشش سطوح موردنظر افسر اطلاعاتی از منظر به‌عنوان رویکرد مبتنی بر حدس اطلاعاتی و مبتنی بر یک امر تربیتی را دارد. چراکه در منظومه فکری ایشان حیات به‌عنوان امری حقیقی، در اجزاء ساختار اجتماعی جامعه جاری و ساری است و نهادهای برآمده از این ساختار، به‌مثابه اجزاء یک موجود ذی‌حیات (مانند انسان) دارای شبکه ارتباطی پویا و خود ترمیم‌گر هستند؛ بنابراین بالندگی و رویندگی اطلاعاتی منجر به فعال نگه‌داشتن شامّه اطلاعاتی و حدس اطلاعاتی در افسر اطلاعاتی در نهادهای اطلاعاتی ـ امنیتی نظام اسلامی می‌شود.

دستاورد نهایی مقاله حاضر به‌عنوان نظریه مرجّح «شامّه اطلاعاتی» در دیدگاه مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) است که از قضایای استنباطی استخراج‌شده و در جدول شماره ـ ۳ به شرح زیر ارائه‌شده است:

قضایا اولیه	قضایای محوری	نظریه
بالندگی و رویندگی اطلاعاتی محصول رویکرد انقلابی است.	حدس اطلاعاتی دستاورد شمّ اطلاعاتی دقیق و بالندگی و رویندگی است.	«حدس اطلاعاتی»
حدس اطلاعاتی هوشمندانه نتیجه شمّ اطلاعاتی دقیق است.		
دائر دائمی در برابر دشمن لازمه ابتکار عمل و مراقبت از خطای اطلاعاتی است.	سیطره اطلاعاتی و دائر دائمی در برابر دشمن منجر به اقتدار اطلاعاتی می شود.	
سیطره اطلاعاتی هوشمند به اقتدار اطلاعاتی منتهی می شود.		

جدول شماره ـ ۳: نظریه مرجّح مقام معظم رهبری برآمده از قضایا

ج) یافته‌های تحقیق

۱. جامعه آماری، نمونه‌گیری و حجم آن

جامعه آماری عبارت‌اند از کلیه عناصر و افرادی که در یک مقیاس جغرافیایی مشخص دارای یک یا چند صفت مشترک باشند(حافظ‌نیا،۱۳۸۱:۱۱۹). منظور از جامعه آماری در اینجا تعیین مقیاسی مشخص و معلوم از اسناد، افراد و... مورد رجوع محقق، به‌عنوان منابع اصلی جمع‌آوری و تحلیل داده‌ها است. در این زمینه محقق پس از بررسی مستندات مکتوب موجود که ارائه‌کننده مجموعه‌ای از بیش از ۵۰۰ محور از فرامین و تدابیر مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) در موضوعات اطلاعاتی ـ امنیتی باشد که مورد تأیید رسمی «نهادهای اطلاعاتی ـ امنیتی» هستند؛ بنابراین محتوای مندرج در فرامین و تدابیرمذکور به‌عنوان جامعه آماری مقاله حاضر محسوب می‌شود. با توجه به این‌که حجم جامعه آماری مجمع کامل گزاره‌های مندرج اسناد بالادستی اطلاعاتی ـ امنیتی است؛ بنابراین حجم نمونه این پژوهش با حجم جامعه منطبق است و محقق با تکیه‌بر روش «استنباطی ـ تطبیقی» و «نظریه مبنانی» به‌عنوان یک روش کیفی، مجموع گزاره‌های مرتبط با موضوع «اطلاعات ـ امنیت» را تا دستیابی به اشباع نظری و استخراج نظریه مورد کاوش قرار داده است.

تلاش محقق در کاوش متون موردنظر منجر به یافته‌های مرتبط با موضوع مقاله شده است که تعداد گزاره‌ها (داده)، مفاهیم، مضامین و قضایا در جدول شماره ـ ۴ مشخص‌شده است.

جدول شماره ـ ۴: جامعه آماری (تعداد گزاره‌ها، داده‌ها، مفاهیم، مضامین، قضایا و نظریه)

واحد ضبط (گزاره)	داده ها	مفاهیم اولیه	مفهوم محوری	مضامین	قضایای اولیه	قضایای محوری	نظریه
۲۸۱	۲۸۱	۵۸	۲۸	۸	۴	۲	۱

۲. روایی و پایایی تحقیق

ازآنجاکه تحقیق حاضر یک تحقیق کیفی است و این‌گونه تحقیق‌ها روایی خود را از پاره‌ایم اثبات‌گرایی (توصیف واقعی یافته‌ها) و ارزیابی کمی رها نموده و به دنبال درک جهان اجتماعی (پدیده موردبررسی) از منظر پاسخگویان است، بنابراین هنگامی‌که محقق کیفی از روایی تحقیق صحبت می‌کنند، معمولاً به واژه‌هایی همچون «باورپذیری»، «قابل دفاع» و «امانت‌دار» بودن اشاره دارد. (فقیهی و علیزاده، ۱۱:۱۳۸۴) با پذیرش این معیارها به‌عنوان شاخص‌های تحقیق کیفی، در نظریه مبنایی، ارجحیت و برتری داده‌های کیفی بر داده‌های کمی است؛ زیرا گزاره‌ها و داده‌های استخراج‌شده از مجموعه فرامین موردنظر دارای ماهیت کیفی هستند و اعتبار مورد تأیید مراکز رسمی و سیاست‌گذاری در سطح جامعه اطلاعاتی ـ امنیتی کشور می‌باشند.

پایایی بیان‌گر پایداری و تشابه نتایج اندازه‌گیری در دوره‌های مختلف زمانی است. موضوع «پایایی» در تحقیق کیفی، نسبت به روایی، کمتر مورد مناقشه بوده است. روایی بدون پایایی نمی‌تواند وجود داشته باشد، بنابراین نشان دادن اولی برای اثبات دومی کافی است. «ممیزی تحقیق» را می‌توان به‌منزله روش خوبی برای بهبود قابلیت اطمینان، پیشنهاد کرد و آن عبارت‌اند از؛ بررسی فرآیند و محصول ارزیابی تحقیق توسط داوران برای تعیین سازگاری آن‌ها(Mays & Pope, 50-52:2002).

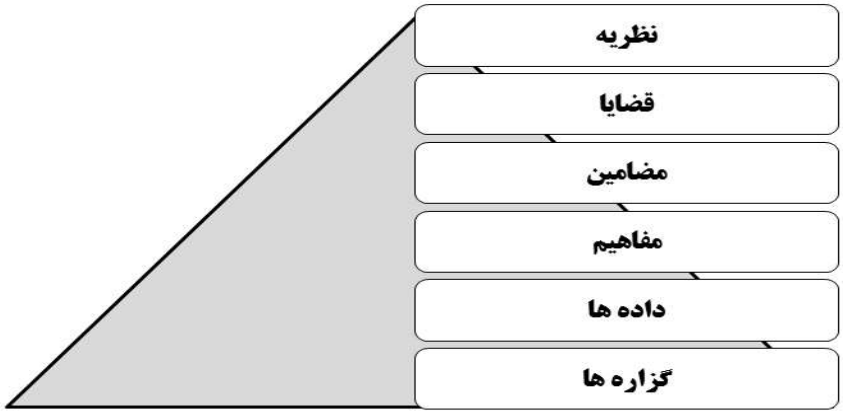
ازآنجاکه در تحقیق حاضر داده‌های موردنظر مستقیماً از گزاره‌های انتخابی موجود در محتوای «مجموعه فرامین» استخراج‌شده است و این داده‌ها در یک فرآیند منطقی مبتنی بر اساس نظریه مبنایی سازماندهی‌شده است؛ بنابراین دستاوردهای پژوهش حاضر منجر به ایجاد درک مناسب از پدید موردمطالعه شده و «امانت‌داری»، «باورپذیری» و «قابلیت دفاع» آن را تسهیل نموده است. بر این اساس این پژوهش از اعتبار روایی و پایایی مناسب و قابل

قبولی برخوردار است و دست آوردهای پژوهش، ازنظر محتوای متن مورد کاوش و جامعه آماری دارای روایی و پایایی می‌باشد.

د) فرآیند دستیابی به نظریه مرجّح

برای کشف و استخراج نظریه شامه اطلاعاتی، از مجموعه فرامین مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) در اختیار نهادهای مرتبط نظر انتخاب شد. در این فرآیند پس انتخاب گزاره‌های مرتبط با موضوع پژوهش، داده یابی، مفهوم‌سازی، مضمون یابی، قضایا نویسی، درنهایت تدوین نظریه صورت گرفت که روند دستیابی به نظریه در مدل شماره ـ ۵ به تصویر کشیده شده است:

تصویر شماره ـ ۵: فرآیند تولید نظریه مبتنی بر نظریه مبنایی

انتخاب گزاره‌های از منظومه فکری مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) برای دستیابی به نظریه مرجّح متأثر از چند دلیل زیر بوده است:

دلیل یکم. محوریت ایشان به‌عنوان یک کنشگر کلیدی مذهبی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی در حضور مستمر در فرآیند انقلاب اسلامی و راهبری نظام اسلامی در عالی‌ترین سطح آن (شأن ولایت و امامت جامعه اسلامی)؛

دلیل دوم. مواجهه دائمی و مستمر ایشان با چالش‌های گوناگون و متنوع و راهبردی مترتب بر حیات اجتماعی و سیاسی جمهوری اسلامی؛

دلیل سوم. مقابله و تعارض دائمی ایشان با صاحبان مستکبر قدرت و ثروت به‌عنوان بازیگران اصلی تحولات جهانی؛

دلیل چهارم. صدور فرامین، اتخاذ تدابیر، بیان دیدگاه‌های تخصصی متعدد معظم له پیرامون مأموریت، تکالیف و چشم‌انداز نهادهای اطلاعاتی ـ امنیتی نظام اسلامی؛

دلیل پنجم. تدابیر اطلاعاتی ـ امنیتی ایشان در مسیر حیات سیاسی و امنیتی خود برای برون‌رفت از چالش‌های پیش رو.

با توجه به محورهای یادشده، در این مقاله برای استخراج نظریه شمّ اطلاعاتی از مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) نیازمند طی چندگام هستیم که نگارنده این بخش از مقاله را به شرح زیر طی نمودند:

گام اول. تعیین و تبیین موضوع: نخستین گام در نظریه داده بنیاد تعیین «موضوع» موردتحقیق است. هدف پژوهش حاضر استفاده از نظریه مبنایی در جهت «استخراج نظریه شمّ اطلاعاتی در منظومه فکری مقام معظم رهبری» (مدظله‌العالی) به‌عنوان موضوع پژوهش است. به‌منظور دستیابی به نظریه شمّ اطلاعاتی به‌عنوان هدف اصلی پژوهش حاضر، جملاتی از سخنان و مکتوبات ایشان که سازه‌های معنایی مستتر در داده‌های آن‌ها بنیادین و زیرساختی و درعین‌حال دارای جهت‌گیری و کارکرد گوناگون بودند انتخاب شد. در تحلیل محتوا از این جملات با عنوان گزاره یاد می‌شود. در این گام تعداد ۲۸۱ گزاره موردبررسی و قرار گرفت انتخاب شدند.

گام دوم. مفهوم‌سازی: منظور از مفهوم در این پژوهش، شناسایی و مقایسه دسته‌ای از داده‌های مرتبط با مباحث اطلاعاتی ـ امنیتی منظومه مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) که

یک یا چند وجه مشترک دارند و درنهایت در زیر یک مفهوم قابل تجمیع هستند. قابل‌ذکر است که در اینجا، محقق به‌صورت انتزاعی و ذهنی از داده‌های جمع‌آوری‌شده استفاده می‌کند؛ بنابراین پژوهشگر در این تحقیق با تکیه‌بر داده‌های اولیه از منابع مورد کاوش در حوزه موضوع، زمینه مفهوم‌سازی را از طریق تصویر ذهنی ایجاد نمودند تا زمینه برای ظهور نظریه فراهم شود(دانایی‌فرد و امامی،۸۱:۱۳۸۶). پس از مفهوم‌سازی عمل کدگذاری باز بر روی مفاهیم ساخته‌شده عملیاتی شد. عمل کدگذاری باز باهدف تجزیه داده‌های و با تکه‌های معنادار کوچک‌تر، از گزاره‌های در اختیار و موردپژوهش عملیاتی شد. با این هدف پژوهشگر بدون ایجاد محدودیت ذهنی مفاهیم مستتر در این داده را بازفهمی نموده و داده‌های مشابه را در کنار یکدیگر قرار داده و نام‌گذاری و کدگذاری نموده است. این گام باعث شد تا طبقات اولیه‌ای معلوم و نمایان شود. چراکه کدگذاری باز فرآیند تحلیلی است که از طریق آن، مفاهیم شناسایی‌شده و ویژگی‌ها و ابعاد آن‌ها در داده‌ها کشف می‌شوند.(همان:۸۰)

با این اوصاف برای کشف مفاهیم مرتبط با موضوع در گزاره‌های استخراج‌شده از منظومه مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)، ۲۸۱ واحدهای ضبط علامت‌گذاری شدند (بخشی از گزاره که ذیل آن خط کشیده شده است) و تعداد ۲۸۱ داده، ۵۸ مفهوم محوری استخراج گردید.

جدول ـ ۵: نمونه‌ای از واحدهای ضبط انتخابی و مفاهیم محوری

متن فرمان	مفاهیم
یک مسئله این است که ما در برنامه‌ریزی‌ها همیشه باید جلوتر از دشمن حرکت کنیم. در مقابل فعالیت دشمن، کشور نباید در حال انفعال به سر ببرد. هوشمندانه باید نقشه‌ی دشمن را حدس زد و تشخیص داد و جلوتر از دشمن	حدس اطلاعاتی هوشمندانه
باید همان طور که گفتیم، خوب باید نشو و نما کرد، باید رویید باید بالید، این احتیاج دارد به ارادهٔ شما، به تصمیم شما، به مدیریت درست شما و با حضور دایمی شما در مراکزی که مسئولیت آن به شما محول شده است.	رویندگی و بالندگی
البته خود برنامه مهم است، چون هدف مهم است. چشم انداز مهم است امّا راه هم مهم است. اینطور نیست که ما بگوئیم از هر راهی توانستیم به این هدف برسیم... راه را باید درست انتخاب کنیم.	مسیریابی اطلاعاتی
من امروز مجاهدت لازم و مهم را برای شما... که با اتخاذ شیوه حسین بن علی راه زندگی خود را انتخاب کرده اید، بازگشت به خود و خودیابی و خود پالایی و خود پیرایی مرحله شخصی خودتان در مرحله سازمانی تان و در مرحله خانواده تان می دانم	مجاهدت اطلاعاتی
اگر در هر نقطه‌ای که شما... هستید، بتوانید بفهمید دشمن در فکر چیست،	درک اندیشه دشمن
به مسئله پیش بینی های لازم برای یک مواجهه احتمالی با دشمن اهمیت بدهیم.	پیش بینی مواجه با دشمن
سازمان را هرچه می توانید زنده، امیدوار، باایمان، سالم و پاک نگه دارید. این خیلی مهم است.	سازمان ذی حیات (پویا و پاک)
نیازها را شناختن نیازها راسنجیدن براساس نیازها درخود تغییروتحول ایجادکردن یعنی یک صیرورت دائمی شدن روبه تکامل رفتن این خصوصیات ن.م است.	صیروریت منتهی به تکامل
این رشد آن رشدی که ما توقع داریم نیست، هم در توان رزمی و هم در بقیه خصوصیات بایستی از این بهتر و سریع تر و هوشمندانه تر پیش رفت.	رشد هوشمندانه
شما بایدمراقب باشید شما باید چشم بصیر بینای خودتان را بر سرتاسر این دستگاهی که زیر اشراف شما است... بگسترانید...	اشراف اطلاعاتی مبتنی بر چشم بصیر
وقتی شما قوی هستید مقتدر هستید، توانا هستید دشمن هم داشته باشید اهمیتی ندارد.	اقتدار اطلاعاتی
عنصر اطلاعاتی هر چیزی را که نگاه می کند، هر پدیده ای اندکی متفاوت را که نگاه می کند باید نظر او را جلب کند که چرا اینجوری است؟	شم اطلاعاتی دقیق
آنچه که لازم است این است، که پیش بینی حوادث باید در مجموعه اطلاعاتی اتفاق بیافتد، یعنی دستگاه اطلاعاتی بر افکار و برحقایق و بر جریانات به نحوی باید تسلط اطلاعاتی داشته باشد، که از پیش حدس بزند که چه اتفاقی خواهد افتاد،...	حدس متکی بر سلطه اطلاعاتی

گام سوم. مضمون یابی: در فرآیند مضمون یابی برای نظریه شمّ اطلاعاتی که پس از مرحله مفهوم‌سازی با کدگذاری انتخابی میسر می‌شود، با عنایت به گزاره‌ها و داده‌های اولیه، از طریق برقراری ارتباط بین مفاهیم انتزاع شده که این مفاهیم در جای مناسب خودشان نسبت به یکدیگر به یک سبک جدید قرار گرفتند و از این طریق مضامین ساخته شدند. محقق برای ساختن مضامین تلاش کرد با مقایسه تشابه‌ها و تفاوت‌ها، طبقاتی از مفاهیم که به یکدیگر مرتبط هستند حول محور مشترکی قرار گیرند. در این مرحله برای ظاهر شدن مضامین مرتبط با نظریه‌ها، با تکیه‌بر تکنیک مقایسه پایدار، اطلاعات تکراری، ارتباط داده‌ها با یکدیگر، پراکندگی موجود در اطلاعات و دلالت بر یک تئوری کلی و صوری، حرکت پیش‌رونده به‌سوی تئوری و زمینه‌سازی حداکثر تغییر و تحلیل فراهم شد تا وجوه مشترک مفهوم‌ها به شکل مضامین بروز و ظهور پیدا کنند.

بنابراین محصول نهایی استفاده از تکنیک مقایسه پایدار، ظهور وجوه مشترک مفاهیم و گذاری محوری آن‌ها و آشکار شدن مضامینِ موضوع بنیادین اطلاعات ـ امنیت بود که درنهایت از طریق تجمیع مفاهیم اولیه تعداد ۸ مضمون استخراج و کدگذاری انتخابی شدند.

جدول شماره ـ ۶: مضامین استخراج‌شده

مفهوم محوری	مضامین
آمادگی همه جانبه و حساسیت بر حساسیت های دشمن	دائر دائمی و ابتکار عمل در برابر دشمن
دائر دائمی و ابتکار عمل در مواجهه با دشمن	
مراقبت از غافلگیری و خطای اطلاعاتی	مراقبت از خطای اطلاعاتی در برابر دشمن
دشمن شناسی تحلیل محور	
شم اطلاعاتی دقیق و تحلیل اطلاعاتی پیشینی	شم اطلاعاتی دقیق
مدیریت افراط و تفریط اطلاعاتی	
تفکر جامع نگر و مدیریت مدبرانه راهبردی	
ظن اطلاعاتی متقن و قانونی	حدس اطلاعاتی هوشمندانه
حدس متکی بر تسلط اطلاعاتی	
حدس اطلاعاتی هوشمندانه	
هوشمندی مومنانه و خلاقانه	
خردمندی و هوشیارای اطلاعاتی	
شایستگی اطلاعاتی روشن بینانه	
مجاهدت اطلاعاتی عزتمندانه و حکیمانه	هوشمندی اطلاعاتی عزتمندانه و حکیمانه
مصون سازی مومنانه	
نخبه گرایی آینده نگر	
بالندگی و رویندگی انسانی و سیستمی رو به تکامل	بالندگی و رویندگی مجاهدانه و انقلابی
بصیرت امنیتی	
رویکرد انقلابی ـ جهادی مستحکم	
مسیر یابی اطلاعاتی	سامانه اطلاعاتی هوشمند و تحول آفرین
سازمان هوشمند و پویا	
مدیریت تحول آفرین و تعالی بخش	
دستگاه اطلاعاتی هوشمند و بینا	
کار آمدی موشکافانه و راهبردی	
سامانه اطلاعاتی هوشمند	
اقتدار اطلاعاتی	اقتدار اطلاعاتی مبتنی بر اشراف هوشمند و سیطره عزتمند
اشراف اطلاعاتی هوشمند	
سیطره اطلاعاتی عزتمند	

گام چهارم. قضیه نگاری: قضیه در منابع لغت به گفتار، خبر، مطلب، گزاره، مسئله، موضوع و رویداد اطلاق می‌شود (لغتنامه دهخدا) ولی در ادبیات محاوره‌ای قضیه گزاره‌ای که به‌صورت کل و عام فارغ از ارزیابی صحت‌وسقم پذیرفته‌شده باشد. اصطلاح قضیه برای تعیین گزارهای اصلی برآمده از مضامین استفاده‌شده است. به تعبیر دیگر گفتاری که احتمال صدق و کذب آن وجود دارد را قضیه می‌گویند. (خوانساری،۲:۱۳۹۳) بنابراین قضیه نگاری از مضامین، آخرین مرحله از مرحله نظریه مبنایی محسوب می‌شود و مقدمه و پیش‌فرض ارائه نظریه است؛ بنابراین در این پژوهش تولید قضایا در یک چرخه‌ی دائمی انتزاعی و از طریق تولید مفاهیم و مضامین و مقایسه و اصلاح مکرر آن‌ها با یکدیگر و با تکیه‌بر طوفان مغزی انجام گرفتند؛ که نتیجه نهایی آن تولید و ارائه ۴ قضیه اولیه و در ادامه با ترکیب قضایا با یکدیگر ۲ قضیه محوری و کدگذاری محوری شدند.

جدول شماره ـ ۷: قضایای اولیه و قضایای اصلی

مضامین	قضایا اولیه	قضایای محوری
بالندگی و رویندگی اطلاعاتی انقلابی	بالندگی و رویندگی اطلاعاتی محصول رویکرد انقلابی است.	حدس اطلاعاتی دستاورد شمّ اطلاعاتی دقیق و بالندگی و رویندگی است.
حدس اطلاعاتی هوشمندانه	حدس اطلاعاتی هوشمندانه نتیجه شمّ اطلاعاتی دقیق است.	
شم اطلاعاتی دقیق		
دائر دائمی و ابتکار عمل در برابر دشمن	دائر دائمی در برابر دشمن لازمه ابتکار عمل و مراقبت از خطای اطلاعاتی است.	سیطره اطلاعاتی و دائر دائمی در برابر دشمن منجر به اقتدار اطلاعاتی می شود.
مراقبت از خطای اطلاعاتی در برابر دشمن		
سامانه اطلاعاتی هوشمند و تحول آفرین	سیطره اطلاعاتی هوشمند به اقتدار اطلاعاتی منتهی می شود.	
اقتدار اطلاعاتی مبتنی بر اشراف هوشمند و سیطره عزتمند		

یادآوری؛ در کلیه مراحل گردآوری داده، مفهوم‌سازی، مضمون نگاری و قضیه نگاری کدگذاری از طریق تعامل و مراجعه دائمی پژوهشگر به داده‌ها باهدف کاهش ضریب انحراف از محتوای موردبررسی در خصوص موضوعات اطلاعاتی ـ امنیتی و نظام‌مند شدن و هدف‌داری داده‌ها، به شکل روشمند صورت گرفته است. این تداوم ارتباط و تعامل با داده‌ها تا دست‌یابی به «نقطه‌نظری»[1] ادامه یافت. در چنین شرایطی بود که پژوهشگر به‌رغم تداوم تلاش خود اطمینان یافت که ادامه این روند، دانسته جدیدی را به دنبال ندارد و با «داده تکراری»[2] در موضوع مذکور مواجه خواهد شد.

گام پنجم. نگارش و تدوین نظریه: پس از طی چهار گام ابتدایی، گام پنجم، گام نهایی مهم‌ترین گام محسوب می‌شود. چراکه در این گام است که داده‌ها و مفاهیم استنتاجی معتبر، برای ارائه نظریه شمّ اطلاعاتی در منظومه فکری مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) آماده می‌شود. در حقیقت یکی از مهم‌ترین کارکردهای پژوهشی در نظریه مبنایی ارائه نظریه است که در این گام به نتیجه می‌رسد. در اینجا است که زمینه‌سازی پژوهشگر برای تصویرپردازی مناسب و بهینه از داده‌ها، مفاهیم، مضامین و قضایای استخراج‌شده در

---

1. Saturation Point.
۲.Repetitive or Duplicated Data.

موضوع موردنظر و انتقال مناسب این تصویر به مخاطبان فراهم می‌شود. اهمیت این تصویرپردازی در پاسخ مناسبی است که به مسئله مطرح‌شده در همین پژوهش ارائه می‌شود.

جدول شماره ـ ۸: روندهای تولید از مفهوم‌سازی تا استخراج به نظریه مرجّح

مفهوم محوری	مضامین	قضایا اولیه	قضایای محوری	نظریه
مجاهدت اطلاعاتی عزتمندانه و حکیمانه	بالندگی و رویندگی اطلاعاتی انقلابی	بالندگی و رویندگی اطلاعاتی محصول رویکرد انقلابی است.	حدس اطلاعاتی دستاورد شمّ اطلاعاتی دقیق و بالندگی و رویندگی است.	«حدس اطلاعاتی»
مصون سازی مومنانه				
نخبه گرایی آینده نگر				
بالندگی و رویندگی انسانی رو به تکامل				
بصیرت امنیتی				
رویکرد انقلابی ـ جهادی مستحکم				
ظن اطلاعاتی متقن و قانونی	حدس اطلاعاتی هوشمندانه	حدس اطلاعاتی هوشمندانه نتیجه شمّ اطلاعاتی دقیق است.		
حدس متکی بر تسلط اطلاعاتی				
حدس اطلاعاتی هوشمندانه				
هوشمندی مومنانه و خلاقانه				
خردمندی و هوشیارای اطلاعاتی				
شایستگی اطلاعاتی روشن بینانه				
شم اطلاعاتی دقیق و تحلیل اطلاعاتی پیشینی	شم اطلاعاتی دقیق			
مدیریت افراط و تفریط اطلاعاتی				
تفکر جامع نگر و مدیریت مدبرانه راهبردی				
آمادگی همه جانبه و حساسیت بر حساسیت های دشمن	دائر دائمی و ابتکار عمل در برابر دشمن	دائر دائمی در برابر دشمن لازمه ابتکار عمل و مراقبت از خطای اطلاعاتی است.	سیطره اطلاعاتی و دائر دائمی منجر به اقتدار اطلاعاتی در برابر دشمن می شود.	
دائر دائمی و ابتکار عمل در مواجهه با دشمن				
مراقبت از غافلگیری و خطای اطلاعاتی	مراقبت از خطای اطلاعاتی در برابر دشمن			
دشمن شناسی تحلیل محور				
مسیر یابی اطلاعاتی	سامانه اطلاعاتی هوشمند و تحول آفرین	سیطره اطلاعاتی هوشمند به اقتدار اطلاعاتی منتهی می شود.		
سازمان هوشمند و پویا				
مدیریت تحول آفرین و تعالی بخش				
دستگاه اطلاعاتی هوشمند و بینا				
کارآمدی موشکافانه و راهبردی				
سامانه اطلاعاتی هوشمند				
اقتدار اطلاعاتی	اقتدار اطلاعاتی مبتنی بر اشراف هوشمند و سیطره عزتمند			
اشراف اطلاعاتی هوشمند				
سیطره اطلاعاتی عزتمند				

برای تسهیل روند تبدیل قضایا به نظریه، می‌توان بر اساس محتوای یافته‌های تحقیق تا این مرحله، تعدادی مفروض ارائه نمود. برخی از مفروض‌های قابل‌توجه عبارت است از:

مفروض ۱. حدس اطلاعاتی مهم‌ترین و کلیدی‌ترین عنصر شکل‌دهنده نظریه مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) است که سایر عناصر بستگی تام به دستیابی حدس اطلاعاتی است.

مفروض ۲. مبانی بینشی در منظومه فکری مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) و مبانی نظری شمّ اطلاعاتی بر اهمیت تأثیرگذاری عمومی و توجه به امر تربیتی افسران اطلاعاتی تأکیددارند.

مفروض ۳. برخورداری از شمّ اطلاعاتی منجر به بالندگی و رویندگی افسران اطلاعاتی و نهادهای اطلاعاتی خواهد شد.

مفروض ۴. سیطره اطلاعاتی در صورتی محقق می‌شود که منجر به مراقبت و دائر دائمی (هوشیاری و بیداری) در برابر دشمن شود.

مفروض ۵. حفظ اقتدار اطلاعاتی در گروه مراقبت و دائر دائمی (هوشیاری و بصیرت) در برابر دشمن است.

درمجموع با توجه زاویه معناشناختی و معرفت‌شناختی و روش‌شناسی کیفی مورد ابتنای پژوهش حاضر و با عنایت به علت وجودی سازمان‌های اطلاعاتی ـ امنیتی، اهمیت و ضرورت ارائه گزارش واقعی از صدق و کذب بودن قضایای مرتبط با آن و مفروض‌های ارائه‌شده، درنهایت با مفهوم‌سازی، مضمون یابی و قضیه‌نگاری از داده‌های مستتر در گزاره‌های انتخابی از منظومه مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) «حدس اطلاعاتی» با رویکرد هوشمندانه و مبتنی بر بالندگی و رویندگی به‌عنوان نظریه مرجّح استخراج شد.

ه) تبیین حدس اطلاعاتی

مبتنی بر دیدگاه فلسفه اسلامی سینایی؛ حدسیات در کنار مجربات و فطریات به‌عنوان مبادی استدلال محسوب می‌شوند (ابن‌سینا،۱۴۲۸:۱۹۰) و آغاز و انجام علم آدمی با حدس بوده و سپس از طریق تعلیم به دیگران منتقل می‌شود و اصولاً تمامی علوم و دانش‌های آدمی می‌تواند از طریق تعلیم و تعلم ذهنی اعم از فکری، حدسی و فهمی منتقل شود؛ بنابراین تعلیم و فهم به حدس منتهی می‌شود. ازنظر ابن‌سینا در مقایسه میان فکر و حدس، فکر حرکت از روی قصد و اراده است درحالی‌که در حدس عدم حرکت، شرط است. درمجموع ابن‌سینا به وجود «معرفت حدسی» اعتقاد دارد. (همان:۵۹) بااین‌وجود حدس امری تربیتی است که دستاورد علم و فهم کمال‌یافته است و یا از طریق «تفکر و تأمل» و «چینش مقدمات» به دست می‌آید(سید مظهری،۱۳۹۰:۶). ازنظر ابن‌سینا قلمرو حدس از عالم عقلی ـ حسی به ساحت شهودی ـ حضوری کشانده می‌شود. لذا حدس مهم‌ترین منبع معرفت است(همان:۱۷). درمجموع مهم‌ترین ویژگی‌های حدس از منظر فلسفه سینوس عبارت‌اند از:

۱. توانایی حدس در ایجاد تصدیق و تصور جدید؛
۲. صائب بودن حدس در دستیابی به هدف و مطلوب؛
۳. حدس محصول صفای و جلای باطن منتهی به علم؛

۴. قضایای حدسی استنتاجی بدون تأمل، تفکر و اکتساب؛
۵. پذیرش کاربست تجربه و مشاهده به‌عنوان بخشی از حدسیات؛
۶. قابل وصول بودن نتایج به دلیل به‌رغم غیرضروری بودن حرکت؛
۷. تعمیم‌پذیری معنا و قلمرو حدس به امور معنوی و آموزه‌های دینی؛
۸. وجود پیوند وثیق میان حدس و شهود و مبدأ دستیابی به عقل قدسی؛
۹. قرار گرفتن نقش شوق و طلب در حدس بدون حرکت از مبادی به مقاصد؛
۱۰. برخورداری پیامبر از قوه کمال‌یافته حدس (وحی کامل‌ترین مرتبه حدس).

مبتنی بر تعاریف و تبیین ارائه‌شده از شمّ و حدس در فلسفه می‌توان گفت: حدس نوعی آگاهی سریع و مبتنی بر شهود معتبر دانست که برای استنباط و استنتاج بی‌واسطه حقایق از بطن تجربه و مشاهده قابل تصدیق و تصور است که زمینه کسب معارف را برای دستیابی به اهداف مطلوب تسهیل و تسریع می‌کند. حدس با این تعبیر و از منظر اسلامی نوعی عقلانیت دینی (قدسی ـ شهودی) است که ارتباط وسیعی با حوزه تربیت دارد که با آموزش همراه با پرورش ظاهر می‌شود. به تعبیر دیگر نوعی استعداد و قابلیت ذاتی و الهی است که در سرشت انسان به ودیعه گذاشته‌شده است و درصورتی‌که از یک‌سو در مسیر تربیت متعالی و الهی قرار گیرد و از سوی دیگر از سرشت آن غبارزدایی شود امکان شکوفایی و تبدیل آن از حالت بالقوه به حالت بالفعل مهیا می‌شود.

بنابراین مبتنی بر نظریات فلسفی و با تکیه بر چارچوب اندیشه اسلامی واژه حدس اطلاعاتی نزدیک‌ترین و در عین کامل‌ترین واژه ترکیبی برای صورت‌بندی تکالیف سرمایه انسانی و مأموریت نهادهای اطلاعاتی ـ امنیتی در حوزه شمّ اطلاعاتی محسوب می‌شود. برای فعال کردن قابلیت حدس اطلاعاتی در میان سرمایه انسانی جامعه اطلاعاتی، نیازمند تغییر مبدأ میل آنان از امور جاری و عادی و محاسبات محض طبیعی و عقل خود بنیاد، به حقایق هستی و از مسیر تربیت انسان صالح و شکل دادن به جامعه و ساختار مصلح هستیم. بااین‌وجود حدس اطلاعاتی «ترکیبی از استعداد بالقوه ذاتی و انسانی و قابلیت بالفعل وجودی متکی بر تربیت است که دارنده آن می‌تواند از طریق محاسبه عقلانی مبتنی بر شناسایی، تجزیه، تعلیل، ترکیب و تحلیل حداقلی از شواهد و قرائن مشهود و ملموس و

استنباط شهودی امور ناپیدا و غیرملموس، به اکتشاف سریع حقایقی نو و تخمین آگاهانه از پدیده‌های امنیتی در حال وقوع، دست پیدا کند.»

بااین‌وجود نظریه «حدس اطلاعاتی» با رویکرد هوشمندانه و مبتنی بر بالندگی و رویندگی یک نظریه بومی ـ اسلامی و برآمده از محتوای منظومه فکری مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) است که علاوه بر شأن حکیمانه، ریشه در تجربه چهار دهه فعالیت سیاسی ـ مذهبی معظم له در کلیدی‌ترین مناسب نظام اسلامی و ساختار حکمرانی مرتبط با آن ازجمله ریاست جمهوری، ریاست شورای عالی دفاع، رهبری نظام اسلامی، فرماندهی کل قوا مسلح و... دارد.

بر اساس تعریف ارائه‌شده، صاحبان حدس اطلاعاتی دارای ویژگی‌های هستند که مهم‌ترین آن‌ها عبارت است از:

یافتن حقایق و نه بافتن ذهنی آن‌ها؛

قاعده شکنی و عدم محصور شدن در قواعد عرفی؛

خروج از اعتباریات و حرکت به‌سوی حقایق ادراکی؛

حرکت از ادراک عینی، به فهم عقلی و دریافت شهودی؛

حرکت از فهم واقعیت‌های طبیعی به حقایق پنهان هستی؛

فراتر از یک حس غریزی برای رفع نیازهای زیست طبیعی؛

کشف حقایق پیچیده در لایه‌های وقایع و داده‌های گوناگون؛

مجموعه‌ای از حقایق شهودی فراتر از غالب متعارف علمی؛

پرده‌برداری از رازهای نامشهود و غیر آشکار پدیده‌های آفرینش؛

عقلانیت محاسبه‌گر، خرد هوشمند و علم پویا در تحلیل پدیده‌ها؛

نوعی حدس آگاهانه و عاقلانه در مورد روندها و پیامدهای در حال تکوین؛

امکان حرکت از احساس، به ادراک و از ادراک به حدس عقلانی ـ شهودی؛

دستیابی به شناخت سریع و عمیق با حداقل شواهد و قرائن (تناسب حداقل شواهد به حداکثر نتایج).

محتوای نظریه «حدس اطلاعاتی» در زیست انسانی و اجتماعیِ آحاد و نهادهای جامعه و نظام اسلامی دارای دستاوردهای راهبردی است. مهم‌ترین این دستاوردها عبارت است از:

دستاورد راهبردی ۱. معرفت اطلاعاتی: از طریق فرا رفتن از اعتبارات برای ادراک هوشمندانه «اندیشه، انگیزه و رفتار دشمن» در مرحله پشا تکوین تهدید؛

دستاورد راهبردی ۲. قاعده شکنی اطلاعاتی: از طریق استفاده هم‌زمان از محاسبات عقلانی عرفی و یافته‌های شهودی معنوی؛

دستاورد راهبردی ۳. راز زدایی اطلاعاتی؛ از طریق پرده‌برداری از اسرار سنن الهی در حیات مادی و معنوی؛

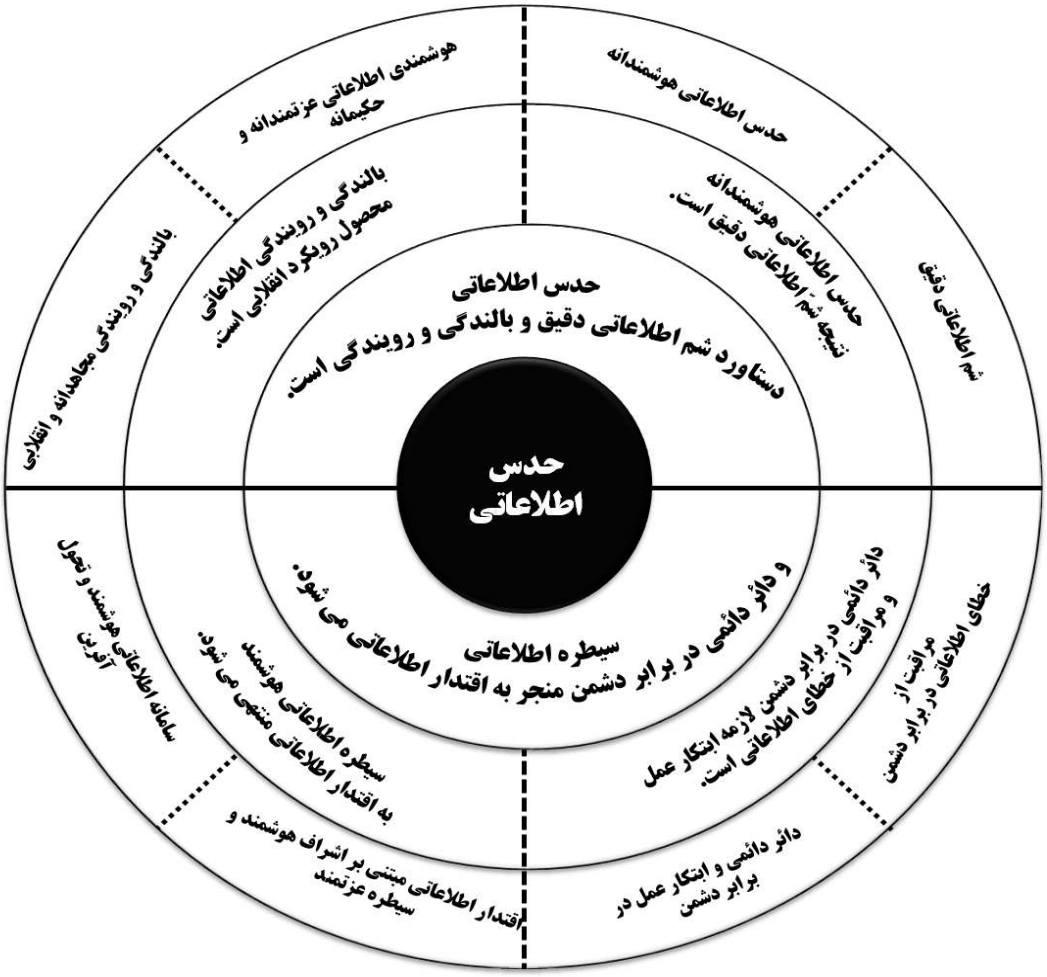
دستاورد راهبردی ۴. اقتدار اطلاعاتی: از طریق سلطه بر تحولات محیط امنیتی و تدابیر پیشینی دشمنان و حریفان و پیش‌بینی رخدادهای امنیتی؛

دستاورد راهبردی ۵. رویندگی و بالندگی اطلاعاتی؛ از طریق روزآمدی، کارآمدی و اثربخشی تلاش‌های اطلاعاتی ـ امنیتی؛

دستاورد ۶. عاقبت نگری اطلاعاتی؛ مبتنی بر قدرت تشخیص (ریشه‌یابی) تخمین (محاسبه‌گری) و پیش‌بینی رخدادها و نتایج آن‌ها (آینده گری)؛

درمجموع یافته‌های مضامین و قضایای اولیه و محوری (برآمده از مفاهیم، داده‌ها و گزاره‌های) مستتر در منظومه فکری مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) که منجر به نظریه مرجّح «حدس اطلاعاتی» با رویکرد هوشمندانه و مبتنی بر بالندگی و رویندگی شد را می‌توان در یک مدل مفهومی ذهنی به شرح زیر ترسیم نمود:

مدل مفهومی نظریه مرجّح مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) برآمده از قضایای اولیه و محوری

نتیجه‌گیری

نگارنده در مقاله حاضر برای دستیابی به نظریه مرجّح مستتر در منظومه فکری مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) با تکیه‌بر روش «استنباطی ـ اجتهادی» مورد تأکید معظم له و «نظریه مبنایی»، ضمن تأمل در منظومه فکری ایشان و از طریق داده‌کاوی، مفهوم‌سازی، مضمون یابی، قضیه نگاری درنهایت به استخراج نظریه مرجّح معظم له تحت عنوان: «حدس اطلاعاتی» دست‌یافته است.

قضایای منتهی به استخراج نظریه «حدس اطلاعاتی» نشان می‌دهد که «اقتدار اطلاعاتی در گروه رویندگی و بالندگی هوشمندانه» و «دستاورد شمّ اطلاعاتی دقیق و دائر دائمی نیروی اطلاعاتی در برابر دشمن» به‌عنوان مهم‌ترین مؤلفه دستیابی به نظریه مذکور در نهادهای اطلاعاتی ـ امنیتی که مبتنی بر معارف دینی از یک‌سو و نظریه نظام انقلابی مورد ابتدا گام دوم انقلاب اسلامی از سوی دیگر است و بیانگر این حقیقت است که سامانه دووجهی اطلاعاتی یعنی در وجهه عامل و کارگزار نیازمند برخورداری از انسان‌های صالح دارای توانمندی «عقل شهودی و قدسی» است تا بتواند از طریق شمّ اطلاعاتی دقیق هوشمندانه و اتخاذ رویکرد انقلابی دائماً رویندگی و بالندگی داشته باشد و از سوی دیگر وجهه نهادی ـ ساختاری سازمان اطلاعاتی ـ امنیتی نیازمند دستیابی به سیطره اطلاعاتی بر تحولات محیطی اعم از شواهد و قرائن عینی و محسوس و ملموس و سازه‌های نامشهود، نامحسوس و ناملموس در سیر طبیعی و سیروریت فرا طبیعی است. سیطره‌ای که از طریق هوشیاری و بصیرت فراگیر (دائر دائمی) سرمایه انسانی، اقتدار اطلاعاتی ـ امنیتی را بر دشمن تحمیل نمایند. برخورداری نیروی اطلاعاتی از چنین ظرفیتی نیازمند توجه به چند گزاره‌های زیر است:

اولاً مراقبت هوشمندانه از خباثت دشمن: «هوشمندی» در قرآن کریم با تعبیر «تَوَسّم» و در کنار به مفهوم «نشانه‌شناسی» یادکرده است: اِنَّ فِی ذَلِکَ لاَیَات لِّلْمُتَوَسِّمِینَ؛ همانا در این ـ سرگذشت عبرت‌انگیز ـ برای هوشمندان نشانه‌هایی است. (سوره حجر/ آیه ۷۵) ازآنجاکه نظریه استخراج‌شده از منظومه فکری مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) ریشه در منابع نقلی و عقلانیتِ حکیمانه دارد، نشانه‌شناسی مراقبت هوشمندانه در سرمایه‌های سازمان‌های حفاظتی عبارت است از: (نک؛ ایمانی پور:۱۳۹۸)

نشانه ۱. قابلیت و توانایی تربیت شوندگی؛

نشانه ۲. ادراک قوی و دریافت شهودی از طریق حواس انسانی؛

نشانه ۳. ظهور تفکر خلاقانه بر مبنای محاسبات مادی و حقایق غیرمادی؛

نشانه ۴. سازگاری متقابل افراد، جامعه و محیط؛

نشانه ۵. توانایی منطقی اندیشیدن، هدفمند عمل کردن و تعامل مؤثر با محیط.

ثانیاً. توانمندی سیطره اطلاعاتی بر دشمن: سازمان برخوردار از مؤلفه‌های منتهی به اقتدار اعم از اشراف اطلاعاتی انسانی، اشراف شناختی و اشراف شهودی با ادغام جنبه‌های مختلف تربیت‌کنندگی و تحول‌گرایی و انطباق آن با فرایند محاسبه گرانه شهودی (متکی بر عقل، فطرت و تجربه) شناخته‌شده و عمل می‌کند. نشانه‌های چنین وضعیتی عبارت است از:

نشانه ۱. تمرکز بر سرمایه اطلاعاتی برای ادراک موقعیت کنونی و شرایط آینده به‌منظور تغییر به‌موقع رفتار در شرایط ناپایدار؛

نشانه ۲. توانایی تحلیل سطوح مختلف تقابل با حریفان و تعامل با خودی برای مواجهه با پیچیدگی و عدم قطعیت؛

نشانه ۳. قابلیت تحلیل برای فهم اندیشه و رفتار اطلاعاتی و امنیتی حریفان در شرایط صلح، هشدار و بحران؛

نشانه ۴. قابلیت نوسازی و بازسازی خود ترمیم گر در برابر تحولات و تغییرات محیطی و به اقتضاء نیازهای مندرج در بیانیه گام دوم و حرکت به سمت سازمان در تراز تمدن نوین اسلامی.

ثالثاً. بالندگی و رویندگی اطلاعاتی: با توجه به نشانه‌شناسی‌های سرمایه‌های انسانی و نهادهای اطلاعاتی ـ امنیتی حدس اطلاعاتی در این زمینه مستلزم حداقل سه پیش‌ران زیر است:

پیش‌ران ۱. اندیشه و گفتار انتقادی تصمیم سازان و تصمیم گیران اطلاعاتی ـ امنیتی: آگاهی از مقوله‌های سازنده شمّ اطلاعاتی دقیق و حفظ خلاقیت و نوآوری هوشمندانه با رویکرد انقلابی ـ جهادی؛

پیش‌ران ۲. سازه‌ها و ساختار نهادهای اطلاعاتی ـ امنیتی: تحول مبتنی بر نیازهای شرایط زمانی و مکانی عمل برای دست‌یابی به اقتدار مبتنی بر حرکت هوشمندانه افسران اطلاعاتی ـ امنیتی؛

پیشران ۳. دایر دائمی و مراقبت همیشگی در برابر دشمن: هوشیاری، بینایی و رصد پیش‌نشانگرها و نشانگرهای کم سو و تحرکات و تحولات عینی و چشم‌گیر دشمن.

پیشران ۴. تبدیل استعداد بالقوه فطری به قابلیت‌های بالفعل عینی: اهمیت توجه به استعدادهای بالقوه نهادینه‌شده در ظرفیت وجودی افسران اطلاعاتی و تربیت آنان باهدف تبدیل استعدادهای بالقوه به توانمندی‌های بالفعل اطلاعاتی.

منابع و مآخذ

۱. امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) (۱۳۹۸) مبانی نظری و رویکردهای روش تحقیق استنباط تطبیقی، تهران: دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، موسسه پژوهشی فرهنگی انقلاب اسلامی، دفتر ارتباطات ن.م ج.ا.ایران.

۲. ابن‌سینا، حسین بن عبدالله (۱۳۷۹) النجاه من الغرق فی البحر الضلالات، ویراسته محمدتقی دانش‌پژوه، تهران: دانشگاه تهران، چاپ دوم.

۳. ابن‌سینا، حسین بن عبدالله (۱۳۸۵) الاشارات و التنبیهات، شرح خواجه نصرالدین طوسی، قم: مطبوعات دینی، چاپ اول.

۴. ابن‌سینا، حسین بن عبدالله (۱۴۰۴ ه.ق)، قم: منشورات مکتب آیه الله مرعشی نجفی.

۵. ابن‌سینا، حسین بن عبدالله (۱۴۲۸ ه.ق) الشفاء (البرهان)، قم: ذوی القربی، چاپ اول.

۶. ارسطو (۱۹۸۰) منطق ارسطو، حققه و قدمه عبدالرحمن بدوی، بیروت، دارالقلم، چاپ اول.

۷. ایمانی پور، احمد (۱۳۹۸) هوشمند سازی سازمان‌های اطلاعاتی مقتضای گام دوم انقلاب، ارائه در همایش گام دوم انقلاب، دانشگاه امام حسین (ع)، شانزده بهمن‌ماه.

۸. تورانی، حیدر و محمدی، داوود (۱۳۸۹) مبانی و اصول مدیریت در مدرسه، ویژه‌نامه ضمیمهٔ، مجله رشد مدرسه، شمّارهٔ ۴ دی‌ماه.

۹. نهاوندی، محمدعلی (۱۹۹۶) موسوعه کشاف اصطلاح الفنون و العلوم، بیروت، مکتبه لبنان ناشرین، چاپ اول.

۱۰. حافظ نیا، محمدرضا (۱۳۸۱) روش تحقیق در علوم انسانی، تهران: انتشارات سازمان مطالعات و تدوین (سمت).

۱۱. حلی، حسن بن یوسف (۱۳۶۳) جوهر النضید، تهران: انتشارات بیدار.

۱۲. خسرو پناه، عبدالحسین و جمعی از پژوهشگران (۱۳۹۶) منظومه فکری آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای، جلد اول، چاپ اول، تهران: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.

۱۳. خوانساری، محمد (۱۳۹۳) منطق صوری، جلد دوم، چاپ چهل و هفتم، تهران: انتشارات دیدار.

۱۴. دانایی‌فرد، حسن و امامی، سید مجتبی (۱۳۸۶) استراتژی‌های پژوهش کیفی: تأملی بر نظریه‌پردازی داده بنیاد، تهران: دانشگاه امام صادق (ع)، دو فصلنامه اندیشه مدیریت راهبردی، سال اول، شماره دوم، پاییز و زمستان.

۱۵. سید مظهری، منیره (۱۳۹۰) تحلیل مفهوم حدس و کارآیی آن از دیدگاه ابن‌سینا، دو فصلنامه علمی ـ پژوهشی حکمت سینوی (مشکوه النور)، سال ۱۵، فصل پاییز و زمستان

۱۶. صدرفراتی، محمدمهدی و محمدی، شادی (۱۳۹۹) شم خوب یک دانشمند به چه معنا است، دو فصلنامه فلسفه علم، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، سال دهم، شماره اول بهار و تابستان.

۱۷. فقیهی، ابوالحسن و علیزاده، محسن (۱۳۸۴) روایی در تحقیق کیفی، فصلنامه فرهنگ مدیریت، شماره ۹.

۱۸. فون برتالانفی، لودویگ (۱۳۷۴) مبانی، تکامل و راهبردهای نظریه عمومی سیستم‌ها، ترجمه کیومرث پریانی، چاپ دوم، تهران: نشر تغذیه.

۱۹. محسن زادگان، امیر و حسینی کرانی، رسول (۱۳۹۰) تأثیر دیپلماسی بر قدرت ملی ایران در عرصه جهانی، فصلنامه مطالعات راهبردی سیاست‌گذاری عمومی، دوره دوم، شماره ۳، فصل تابستان.

۲۰. مزینانی، احمد، علیزاده، سلیمان و ایمانی پور، احمد (۱۳۹۸) تحلیل «فرصت ـ تهدید» چهل سال دوم انقلاب اسلامی؛ مبتنی بر بیانیه گام دوم، دانشگاه جامع امام حسین (ع)، فصلنامه علمی ـ پژوهشی پژوهش‌های حفاظتی ـ امنیتی، سال هشتم، شماره ۳۰، صص ۲۶ ـ ۱

۲۱. مطهری، مرتضی (۱۳۷۴) مجموعه آثار، جلد دوم قم: موسسه صدرا.

۲۲. منصوریان، یزدان (۱۳۸۶) گراندد تئوری چیست و چه کاربردی دارد، ویژه‌نامه همایش علم اطلاعات و جامعه اطلاعاتی، اصفهان: دانشگاه اصفهان.

23. Bohm,David (1992) Thought as a System, Laondon: Routledge.

24. Mays, n. and POPE, G.(2002) Assessing quality in qulitative research; British Medical Journal. Jan.I.pp.50-52

25. www. sid.ir